

Ігнат'єва І. А., Гавриленко Т. В., Сербенівська А. Ю.

СИТУАЦІЙНИЙ АНАЛІЗ У БЕНЧМАРКІНГОВОМУ ДОСЛІДЖЕННІ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

Метою статті є розкриття напрямів формування методичних засад стратегічного розвитку регіонів на основі бенчмаркінгу.

У статті розкрито особливості застосування методології бенчмаркінгу в сучасному стратегуванні регіонів. Сьогодні формування стратегії суб'єкта господарювання базується переважно на системному підході. Проведені дослідження стратегій різних регіонів України дали змогу виявити необхідність і вагомість застосування ситуаційного підходу в управлінні. Це дало можливість сформулювати критерії вибору еталона-території та визначити три групи показників дослідження конкретних регіонів.

У результаті досліджень проведено розрахунки конкурентного аналізу регіонів України та виявлено стратегічні перспективи розвитку певних регіонів.

Зроблено висновок, що формування стратегії розвитку регіонів потребує детальних досліджень, які методологічно базуються на принципах бенчмаркінгового аналізу, наявні можливості варіювати переліком показників та критерії, що визначають регіон-еталон. Застосування бенчмаркінгу в системі управління дає змогу систематично знаходити та оцінювати всі переваги найкращого досвіду еталона-території і створювати можливості для їх використання у власному регіоні.

Ключові слова: бенчмаркінг, методичний інструментарій бенчмаркінгу, ситуаційний підхід, конкурентний аналіз регіонів.

JEL classification: O12, R11, R12, R19

Вступ та постановка проблеми. Сучасний етап управління розвитком регіонів характеризується такими проблемами: по-перше, значною диференціацією їхнього соціально-економічного рівня; по-друге, обмеженими можливостями інтенсивного нарощування ресурсної бази розвитку, особливо в частині фізичного й людського капіталу. Розв'язання цих проблем передбачає пошук нових підходів і напрямів управління економікою регіону, які дають змогу, з одного боку, враховувати специфіку розвитку конкретних територіальних утворень, а з іншого – забезпечити підвищення однорідності економічного простору України загалом.

Перехід до інноваційного типу економіки пов'язаний з необхідністю розширеного відтворення основних засобів, інтенсивним накопиченням і модернізацією фізичного капіталу, посиленням значущості людського капіталу. Це зумовлює актуальність ситуаційного аналізу і моніторингу накопичення капіталу в процесі територіального стратегування; підвищує роль інструментарію управління накопиченням капіталу регіону. У зв'язку з цим одним із

перспективних інструментів, апробованих у вирішенні завдань управління регіональною економікою, є бенчмаркінг.

Отже, в сучасних умовах особливої актуальності набуває необхідність розроблення підходів до управління процесами розвитку регіонів на основі бенчмаркінгу, що дають змогу поліпшити як окремі параметри функціонування регіону, так і результати міжрегіональної взаємодії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Предметна галузь досліджень, на яких базуються дослідження, висвітлені в статті, охоплює два аспекти: особливості розвитку регіонів та методичні засади застосування бенчмаркінгу в практиці менеджменту.

Проблеми теорії і практики застосування бенчмаркінгу на рівні регіональних соціально-економічних систем розглядали, зокрема, такі закордонні вчені-регіоналісти: П. Каммак (Cammack, 2006), Г. Брістоу (Bristow, 2005), Б. Росамуд (Rosamond, 2002), Р. Аткинсон (Atkinson, 2010), П. Фішер (Fisher, 2005), Дж. Сміт (Smith, 2001), Л. Вільямсон (Williamson, 2001), Р. Мартін (Martin, 2005), Ф. Грін (Greene, 2007), К. Ніколс (Clary, Grootendorst,

& Nicols, 2009), К. Коелрутер (Koellreuter, 2002), А. Берді, М. В. Надабан (Berde & Nadaban, 2008) та ін. Українські науковці присвятили свої дослідження здебільшого розробленню методичних засад застосування бенчмаркінгу в практиці управління суб'єктами господарювання різного господарського призначення.

Невирішені частини проблеми. Проте виявлена наукова та практична проблема пошуку ефективної стратегії конкретного регіону потребує досліджень щодо методичного забезпечення конкурентного аналізу різних ОТГ. Одним із таких методологічних інструментів є бенчмаркінг. Розроблення методичних засад аналізу регіонів на основі бенчмаркінгу і визначило мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження.

Мета та завдання статті. Метою дослідження є визначення напрямів ситуаційного аналізу під час дослідження розвитку регіонів на основі застосування інструментарію бенчмаркінгу.

Основні результати дослідження. Нині перспективні напрями розвитку регіонів розробляються в документах стратегічного планування та регіональних цільових програмах.

Проведені дослідження процесів стратегування регіонального розвитку дають змогу виділити дві фази, що розрізняються спільністю результатів виконуваних робіт:

- стратегічний аналіз, що передбачає здійснення етапів і робіт, орієнтованих на аналіз поточної ситуації та визначення найефективнішого стратегічного сценарію розвитку регіону;
- цілепокладання, що охоплює етапи та роботи, спрямовані на подальшу деталізацію й

конкретизацію обраної стратегії соціально-економічного розвитку регіону: визначення цілей, пріоритетів, конкретних планів, механізмів реалізації (рис. 1).

В основу процесу розроблення стратегії розвитку регіону покладено системний підхід, що дає змогу розглянути регіон як систему з встановленими цілями функціонування та організовану у вигляді цілісної сукупності взаємодіючих елементів. Система має єдину структуру, що містить географічну, економічну, політико-адміністративну, етнічну, соціокультурну, правову, політичну підструктури, відповідні підструктурам соціальні інститути за визначальної ролі інститутів управління в організації життя регіону.

Проте в межах системного підходу не можна точно визначити змінні, що впливають на узагальнену функцію розвитку регіону. Таке визначення змінних та їхній вплив на ефективність адміністративних структур є основним досягненням ситуаційного підходу, що став логічним продовженням теорії систем. Ситуаційний підхід найповніше відображає проблеми, що виникають в управлінській діяльності, є універсальним та, по суті, містить основні методи, пов'язані з ухваленням управлінських рішень, що містяться в інших підходах.

Центральну роль у ситуаційному аналізі відіграє визначення ситуаційних змінних (факторів), що впливають на розвиток ситуації, та виключення тих, які істотного впливу не мають. Відповідно, для проведення ретельного ситуаційного аналізу потрібно врахувати фактори зовнішнього і внутрішнього середовища та можливості

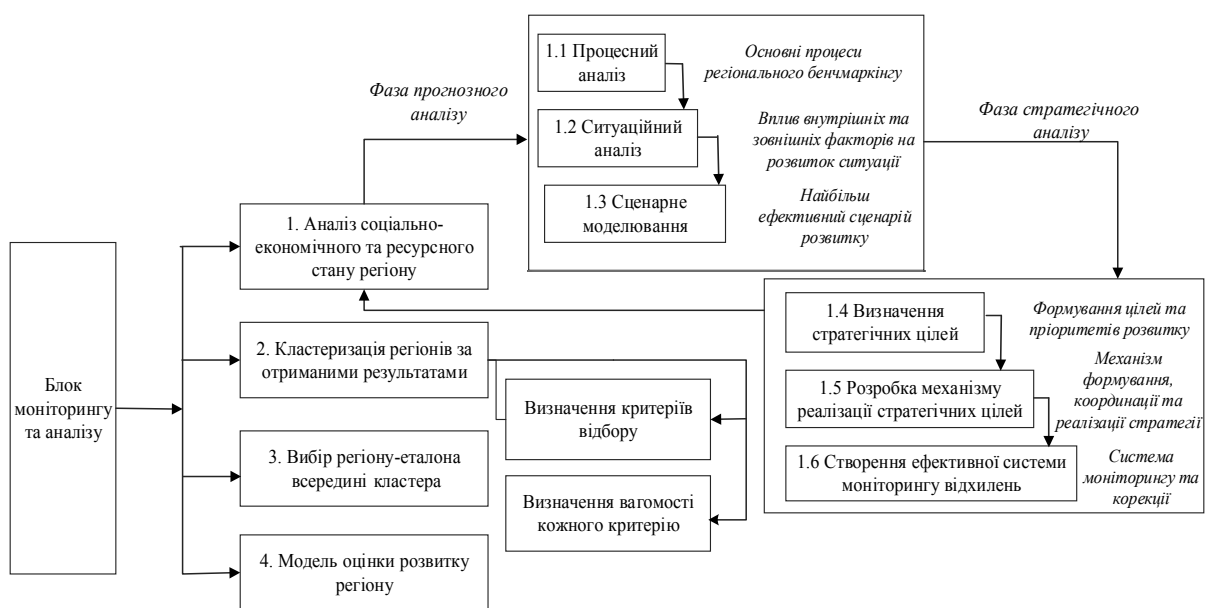

Рис. 1. Процес розроблення стратегії соціально-економічного розвитку регіону
Джерело: складено авторами на основі даних (Курчаев, 2010)

й загрози розвитку регіонів. Ситуаційний аналіз дає змогу сформулювати стратегічні внутрішні і зовнішні чинники та розробити модельні й можливі сценарії його розвитку.

Розв'язання завдань ситуаційного аналізу розвитку регіонів пов'язано з доцільністю включення в процедури просторових економічних досліджень етапу порівняльного аналізу територій на основі системи відповідних критеріїв.

Інструментарієм, що найповніше задовольняє визначене вище положення, є метод просторового бенчмаркінгу. Цей інструмент ґрунтується на оригінальній концепції бенчмаркінгу, розробленій для рівня первинних господарюючих суб'єктів з подальшою трансформацією ключових понять і методичних основ у напрямі просторових досліджень.

К. Коелрутер розглядає застосування інструментарію регіонального бенчмаркінгу в межах дослідження, проведеного Європейською комісією для оцінювання регіонального розвитку країн-учасниць ЄС. На думку дослідника, «регіональний бенчмаркінг – це міжрегіональні порівняння видів діяльностей, процесів, практики, політики й використання цієї інформації для вдосконалення регіонального розвитку» (Koellreuter, 2002). Отже, регіональний бенчмаркінг розглядається як інструмент оцінювання та прогнозування регіонального розвитку. Серед основних причин використання бенчмаркінгу слід виділити процеси глобалізації світових ринків, що швидко розвиваються та змушують не тільки компанії, але й національні уряди провідних країн діяти в умовах жорсткого конкурентного середовища.

Щодо використання інструментарію бенчмаркінгу на рівні регіонів доцільно уточнити такі ключові поняття, як регіон, що аналізується, та регіон-еталон.

Регіон, що аналізується, – це регіон, для якого за результатами проведення процедури передбачається формування рекомендацій з метою поліпшення параметрів проблемної галузі дослідження.

Регіон-еталон («регіон кращої практики») – це регіон, що характеризується поліпшеними порівняно з даним регіоном досліджуваними показниками (предметною галуззю).

Слід зауважити, що використання процедури бенчмаркінгу через універсальність методу буде ефективним для розв'язання завдань управління накопиченням фізичного й людського капіталу. Кінцевий результат практичної реалізації завдання буде представлений у вигляді норм накопичення фізичного й людського капіталу, виявлених на основі максимального наближення до регіону-аналога, що характеризується більш високим,

у порівнянні з даним регіоном, рівнем соціально-економічного розвитку.

Дослідження методичних засад бенчмаркінгу дало можливість формалізувати етапи проведення бенчмаркінгового дослідження розвитку регіонів (рис. 2).

У представленій моделі вибір регіону-еталона є ключовим модулем процедури бенчмаркінгового дослідження. Проте вибір території-еталона ускладнюється через об'єктивно наявну проблему сумісності територій, зумовлену диспропорціями просторового розвитку регіональних систем.

Отже, для розв'язання означеної проблематики заявлена система критеріїв вибору регіону-еталона. Ця система складається з трьох груп показників:

1) показники, що відображають сучасний стан і функціонування просторових систем, що тісно взаємопов'язані з конкретними історичними особливостями їх виникнення та розвитку;

2) рівень забезпеченості регіону капітальними ресурсами як традиційних факторів економічного зростання територій, що досліджуються, в розрахунок на одного зайнятого в економіці;

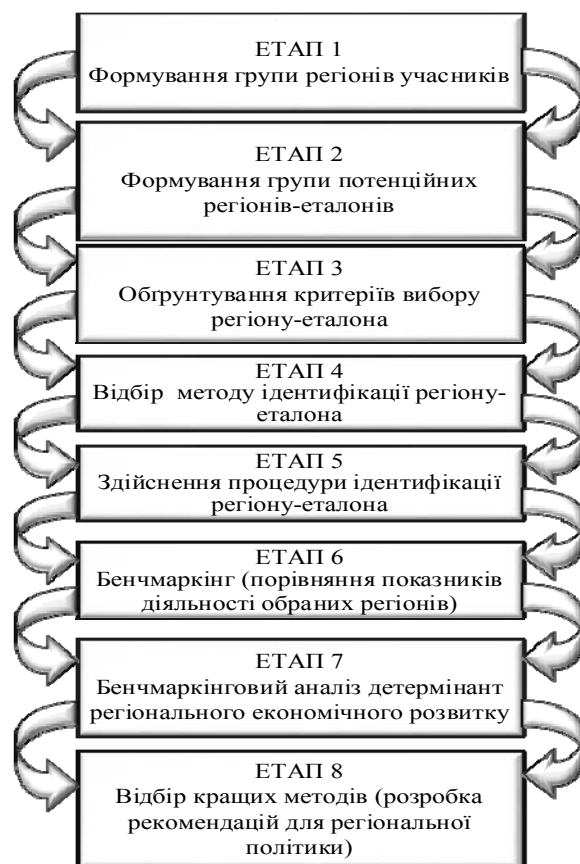

Рис. 2. Етапи проведення бенчмаркінгового дослідження розвитку регіонів

Джерело: складено авторами на основі даних (Koellreuter, 2002; Berde & Nadaban, 2008)

3) підсумкові показники функціонування регіональних систем у розрахунку на одного зайнятого в економіці.

Включення результативних показників пояснюється наявністю базової вимоги до регіону-еталона – більш високого рівня розвитку в порівнянні з певним регіоном.

Наступною проблемою є визначення процедури послідовного відбору із загальної кількості територій регіону-еталона. Основними критеріями відбору регіону-еталона є:

– подібність регіонів за показником площі території (площа території та частки доміантних видів економічної діяльності в загальній структурі валового внутрішнього доходу як показника масштабності сегментів простору та їх територіальної спеціалізації);

– близькість за показниками галузевої спеціалізації (показники обсягу задіяних основних засобів у розрахунку на одного зайнятого

в економіці як ресурсу регіонального розвитку. Очевидно, що норми накопичення фізичного й людського капіталу пов'язані з динамікою залучення та інтенсивністю використання трудових і капітальних ресурсів у конкретний момент часу);

– близькість за значеннями показника ВВП на одного зайнятого в економіці та показника середньорічної вартості основних засобів на одного зайнятого в економіці.

Пропонуємо провести визначення регіону-еталона та рейтингу регіонів у кластері за такою методикою. Для оцінки розвитку регіонів у дослідженні використовували такі показники: валовий регіональний продукт (ВРП) на 1 кв. км площі, валовий регіональний продукт на 1 працюючого, капітальні інвестиції (КІ) на 1 кв. км площі, капітальні інвестиції на 1 працюючого, витрати на виконання наукових досліджень і розробок на 1 працюючого (табл. 1).

Таблиця 1. Показники розвитку областей України у 2020 р.

Область	Показники				
	ВРП на 1 кв. км площі, млн грн	ВРП на 1 прац. особу, тис. грн	КІ на 1 кв. км площі, тис. грн	КІ на 1 прац. особу, тис. грн	Витрати на вик. НДР на 1 прац., тис. грн
Вінницька	4,872	0,177	321,390	11,660	0,054
Волинська	3,756	0,178	390,975	18,479	0,023
Дніпропетровська	12,239	0,254	1145,342	23,762	1,502
Донецька	7,733	0,236	578,442	17,651	0,037
Житомирська	2,859	0,147	172,760	8,890	0,046
Закарпатська	4,800	0,109	198,731	4,530	0,139
Запорізька	5,711	0,189	298,413	9,859	1,870
Івано-Франківська	6,238	0,138	248,245	5,510	0,067
Київська	7,776	0,266	645,145	22,108	0,509
Кіровоградська	2,973	0,169	223,749	12,729	0,058
Луганська	1,510	0,113	76,924	5,756	0,110
Львівська	9,822	0,186	464,790	8,789	0,403
Миколаївська	3,759	0,168	243,303	10,856	0,429
Одеська	5,920	0,181	335,005	10,252	0,314
Полтавська	6,518	0,283	560,658	24,310	0,067
Рівненська	3,361	0,126	157,701	5,917	0,033
Сумська	3,183	0,142	198,298	8,867	0,176
Тернопільська	4,135	0,123	343,622	10,213	0,063
Харківська	7,884	0,186	363,645	8,569	2,148
Херсонська	2,177	0,123	127,090	7,168	0,143
Хмельницька	4,022	0,142	385,979	13,670	0,033
Черкаська	4,953	0,178	303,668	10,931	0,090
Чернівецька	5,145	0,096	185,374	3,443	0,242
Чернігівська	2,448	0,160	165,822	10,850	0,095

Джерело: розраховано авторами на підставі (Державна служба статистики України, 2021)

Методом ієрархічного кластерного аналізу, використовуючи IBM SPSS Statistics 22, проведено розрахунки з формування можливих кластерів. За рівнем розвитку регіонів сформовано 3 кластери (рис. 3).

Слід зауважити, що Дніпропетровська область не увійшла в жодний кластер. У перший кластер увійшли 11 областей, у другий – 9, третій – 3. У кожному окремому кластері потрібно обрати регіон-еталон. Для подальших

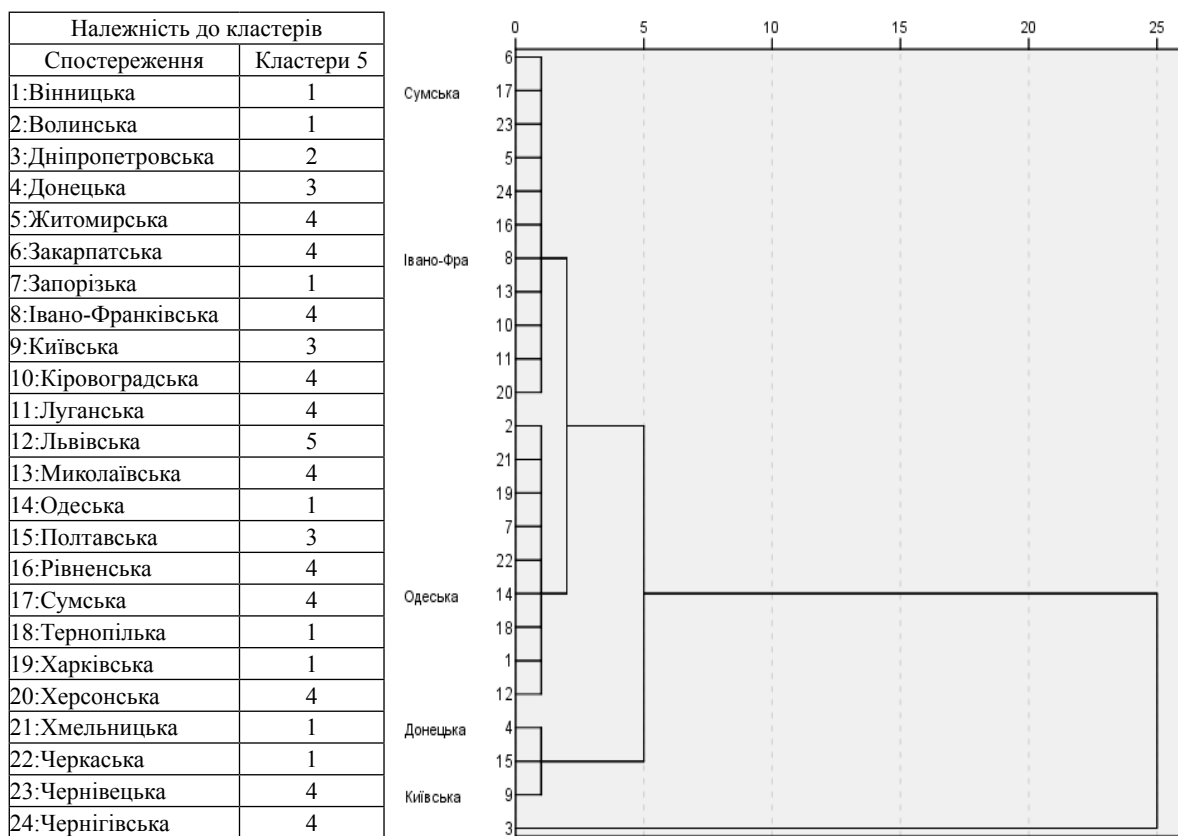

Рис. 3. Дендрограма з використанням методу міжгрупових зв'язків
Джерело: розраховано авторами на підставі (Державна служба статистики України, 2021)

Таблиця 2. Результати комплексної рейтингової оцінки розвитку областей у кластері

Область	Показники					Показник комплексної оцінки	Рейтинг
	ВРП на 1 кв. км площі, млн грн	ВРП на 1 прац. особу, тис. грн	КІ на 1 кв. км площі, тис. грн	КІ на 1 прац. особу, тис. грн	Витрати на вик. НДР на 1 прац., тис. грн		
Вінницька	0,496	0,935	0,691	0,631	0,025	1,200	6
Волинська	0,382	0,939	0,841	1,000	0,011	1,178	5
Запорізька	0,581	1,000	0,642	0,534	0,871	0,733	2
Львівська	1,000	0,983	1,000	0,476	0,188	0,967	3
Одеська	0,603	0,959	0,721	0,555	0,146	1,079	4
Тернопільська	0,421	0,650	0,739	0,553	0,029	1,292	9
Харківська	0,803	0,983	0,782	0,464	1,000	0,612	1
Хмельницька	0,409	0,754	0,830	0,740	0,015	1,215	8
Черкаська	0,504	0,943	0,653	0,592	0,042	1,206	7
Еталон (максимальні значення)	9,822	0,189	464,790	18,479	2,148	–	–

Джерело: розраховано авторами за даними (Державна служба статистики України, 2021)

розрахунків обрали 2 кластер і провели рейтингову комплексну оцінку (табл. 2) методом відстаней (Евклідова відстань). Під час розрахунку регіону-еталона, еталонних значень кожного показника обираємо область із максимальним значенням.

За результатами розрахунку в кластері регіон-еталоном визначено Харківську область. Недоліком цього методу вважаємо неможливість отримати оперативні дані по регіонах. Запропонований методичний підхід ситуаційного аналізу є лише першим етапом у стратегуванні розвитку регіонів. Точність досліджень підвищується залежно від точності моніторингових спостережень за результатами діяльності певних регіонів.

Висновки та пропозиції щодо подальших досліджень. Формування стратегії розвитку регіонів потребує детальних досліджень не лише за результативними показниками, але й залежно від ситуаційної економіки регіонів. Напрями

розвитку досліджень убаचाємо в бенчмаркінговому аналізі, наявні можливості варіювати переліком показників та критерії, що визначають регіон-еталон. Отже, бенчмаркінг є альтернативним методом стратегічного планування, використовуючи який завдання розвитку регіонів можливо визначати з урахуванням обґрунтованих критеріїв та показників. Застосування бенчмаркінгу в системі управління дає змогу систематично знаходити та оцінювати всі переваги найкращого досвіду еталона-території і створювати можливості для їх використання у власному регіоні.

Отже, вдосконалення стратегічного управління розвитком регіонів з урахуванням макроекономічних шоків та необхідності гнучкого реагування на сучасні виклики є найдієвішим важелем впливу на соціально-економічні процеси. Тому головним науковим завданням на сьогодні є розвиток методичних засад ситуаційного аналізу, а також створення умов для їх проведення.

Список літератури

Державна служба статистики України: офіційний сайт. (2021). <http://www.ukrstat.gov.ua>
 Курчаев, Ш. В. (2010). Концептуальные основы формирования стратегии социально-экономического развития региона. *Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 3. Экономика, Экология* 2(17), 21–27. <https://ges.jvolsu.com/index.php/ru/component/attachments/download/223>

Berde, A., & Nadaban, M. (2008). Regional benchmarking process in cognac project (Coordination of RDI policies and their coherence with other policies in the Newly Acceded Countries). Agroinform Publishing House.
 Koellreuter, C. (2002). *Regional Benchmarking as a tool to improve regional foresight*. European Commission. Research DG-Directorate K.

References

Berde, A., & Nadaban, M. (2008). Regional benchmarking process in cognac project (Coordination of RDI policies and their coherence with other policies in the Newly Acceded Countries). Agroinform Publishing House.
 Koellreuter, C. (2002). *Regional Benchmarking as a tool to improve regional foresight*. European Commission. Research DG-Directorate K.

Kurchaev, Sh. V. (2010). Conceptual basis for the social-economic development strategy of the region. *Science Journal of Volgograd State University. Economics. Ecology*, 2(17), 21–27. <https://ges.jvolsu.com/index.php/ru/component/attachments/download/223> [in Russian].
 State Statistics Service of Ukraine: Official site. (2021). <http://www.ukrstat.gov.ua>

I. Ignatieva, T. Havrylenko, A. Serbenivska

SITUATIONAL ANALYSIS IN BENCHMARKING RESEARCH OF REGIONAL DEVELOPMENT

The purpose of the article is to reveal the directions of regional strategic development methodical bases' formation on the basis of benchmarking.

The article reveals the peculiarities of benchmarking methodology application in modern regional strategy. The study of regional development was conducted on the basis of a systematic approach and using situational analysis. The application of a systematic approach allows us to consider the region as a system with established goals and organized as a whole set of interacting elements. The situational approach most fully reflects the problems that arise in management activities and allows you to identify situational factors that affect the development of regions. It is proven that it is expedient to use the method of spatial benchmarking as a tool of situational analysis. The study of the methodological principles of benchmarking made it possible to formalize the stages of the benchmarking study of regional development.

Studies of the strategies of different regions of Ukraine revealed the need and importance of applying a situational approach to management. This made it possible to formulate criteria for selecting a standard-region and to identify three groups of indicators of the study of specific regions, which allowed to form possible clusters using the method of hierarchical cluster analysis.

As a result of research there are carried out calculations of the competitive analysis of regions of Ukraine and revealed strategic prospects concerning development of certain regions.

According to the results of the study, it is concluded that the formation of regional development strategy requires detailed research, which is methodologically based on the principles of benchmarking analysis, there are opportunities to vary the list of indicators and criteria that determine the standard-region. The application of benchmarking in the management system allows you to systematically find and evaluate all the benefits of the best experience of the standard-region and create opportunities for their use in your own region.

Keywords: benchmarking, methodical tools of benchmarking, situational approach, competitive analysis of regions.

Матеріал надійшов 23.04.2021

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)